

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rod
Edgrens
P. F. Riddstedt

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1883.

25:e årgången.

1:a häft.

Innehåll:

	Sid.
1. <i>Det var en tid.</i> Af <i>Augusta Braunerhjel</i> m	1.
2. <i>Några nya kvinnotyper inom den nordiska skönlitteraturen.</i> Fru <i>Edgrens</i> teckningar ur lifvet. Af <i>Esselde</i>	2.
3. <i>Bref från Köbenhavn.</i> (Svend Tröst. Schandorph. Kvindelige forfattere. Kvindesagen som Skolespørgsmaal,) m. m. Af <i>K. F.</i>	34.
4. <i>Nyare svensk dramatik.</i> (»Räddad». Af <i>Thyra</i>). Af <i>Teatercän.</i> <i>Mönsterblad.</i> Småbårder för linnebroderi efter dalmotiv.	41.

STOCKHOLM,

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

I. Det var en tid.

Det var en tid, då Sverges qvinnor buro
Som smycke hedern och sitt svenska namn,
Då männen högt och de i tysthet svuro
Att offra allt i fosterlandets famn.
Det var en tid, säg, har den endast varit?

Det var en tid, då Sveriges qvinnor glömde,
Att mest är värddt hvad mest är rent och sant.
De blott om flärd och fåfång äflan drömde
Och lekte tanklöst på en afgrunds brant.
Det var en tid, säg, har den endast varit?

Det gifvits tider, då ett folk har skakat
Med nyväckt kraft hvar lumpen boja af,
Då det har kämpat, lidit och försakat,
För att ej nämnas ens i tanken slaf.
Det var en tid, säg, har den endast varit?

Det var en tid, då Sverge mäktigt kände,
Att det som mur, som sista förpost stod
Mot mörkrets magt, som täta horder sände
Att qväfva ljuset uti våld och blod.
Det var en tid, säg, har den endast varit?

Augusta Braunerhjelm.

2. Blick på några nya qvinnotyper i den nordiska skönlitteraturen.

II.

Ur *Lifvet*. Af *A. Ch. Edgren*. Sthlm, Z. Hæggström. Pris 3 kronor.

Sedan vi för ett år sedan började denna lilla artikelserie med ett försök att närmare utforska hufvudkaraktären i Amanda Kerfstedts berättelse »*Synd*», och i samband dermed pröfva giltigheten af de gamla åsigterna om skillnaden emellan det poetiska och moraliska intresset, har en företeelse egt rum inom den nordiska skönlitteraturen, som väl kan kallas epokgörande. Ibsen har utgifvit sina »*Gengangere*» och dermed väckt till lif en strid öfver samma fråga, men af långt större omfattning och djupare betydelse. Den sista insatsen i detta tankeutbyte har professor Estlander gifvit i Oktober-häftet af *Finsk tidskrift*, på samma gång han uttalat några vänliga ord om våra betraktelser öfver fru Kerfstedts novell. Till denna professor Estlanders uppsats hänvisa vi de läsare, som älska att se den lugne, oväldige domaren skipa rätt enligt sin personliga öfvertygelse, på samma gång han gifver all aktning åt sina motståndares. Af den öfriga genganger-litteraturen hafva vi gifvit en förteckning, på samma gång vi i 3:e häftet meddelade ett utdrag af vårt eget inlägg i densamma. Dock återstår ännu ett arbete att nämna — i sjelfva verket det betydelsefullaste af hela denna litteratur, om också ej direkt framkalladt af Gengangerne. Vi mena signaturen *Robinsons* skrift om *Ibsen och äktenskapsfrågan*. Denna skrift innehåller, jemte mycket annat tänkvärdt, tillika en så ypperlig karaktäristik

af kvinnotyperna i Ibsens dramatiska arbeten, att vi finna oss till stor del förekomna i vår plan att framställa just denna skalds kvinnofigurer, såsom typiska för vår tid. Boken är i och för sig af så stor betydelse, att den väl förtjenar att i en särskild uppsats belysas; och då i alla fall dess innehåll är på en gång för rikt och för exklusivt att behandlas inom ramen af den uppgift, vi här förelagt oss, lemna vi också denna gång Ibsens storverk åsido, och vända oss åter till en företeelse för dagen inom vår egen tunnsådda skönlitteratur, för att se om den gifver oss något stoff till nya kvinnotyper.

Det är A. Ch. Edgrens samling af teckningar »ur lifvet», som skall utgöra föremålet för följande anteckningar.

Denna lilla samling, hvaraf en del förut publicerats inom den periodiska pressen, har vunnit en utomordentlig framgång, i det den mottagits med enhälligt bifall af vår tidningskritik och väckt nog uppmärksamhet äfven i utlandet för att införlifvas med så väl den danska och engelska som den ryska litteraturen. Genomläser man uppmärksamt flertalet af dessa välvilliga kritiker, så finner man att hufvudmotivet till förf:ns framgång måste vara den, att hon är »modern». Uttrycket har blifvit ett af dessa slagord, som äro så elastiska, att man kan få dem att betyda nästan hvad som helst; och vi erkänna att vi för vår del icke varit i stånd att få klart för oss hvad det innebär. Stamordet, »modet» har aldrig haft någon hög klang i den litterära världens öron, minst då när det ställts i samband med hvad resp. författare med en viss naiv inkonsequens pläga benämna än »den svagare», än åter »den bättre» delen af menskligheten. Vid försöket att karakterisera kvinnan framhålles nästan alltid *slafvandet under modets valde* såsom hennes svaga sida, och ehuru skapelsens herrar ofta i det personliga umgänget röja att de betrakta just de i detta afseende *svagaste* såsom tillhörande de *bättre*, så hafva de dock i *skrift* alltid påstått motsatsen. Huru då förklara att

man nu högljudt samstämmer i att tillägga en kvinlig författare det högsta värde såsom varande *modern*. Skulle ordet inom litteraturen ega en hel annan betydelse än inom lifvet? Eller är begreppet gemensamt på båda områdena, och innebär det, att vara *modern* således en sträfvän att, enligt senaste order från vissa tvetydiga kretsar i Paris, än obehörigt blotta och prisgifva, än åter i vidunderligt vanställande förklädningar hölja naturen, på samma gång man förqväfver dess ädlare delar, dess inre lif?

I senare fallet vilja vi för vår del gerna frikänna fru Edgren för det beröm, kritiken slösat på henne, i det vi påstå att hon *icke* är *modern*, i den vanliga bemärkelsen, åtminstone endast i enstaka fall skattat åt modet för dagen. Vi skulle heldre vilja prisa den unga författarinnan för att hon sträfvat att vara *sann*, och sedan vi gifvit skäl för detta påstående söka, till vår egen uppbyggelse, utleta orsaken till att detta vackra saninngssträfvande stundom förfelar sitt mål. Att vår lilla granskning företrädesvis skall omfatta de i boken framträdande kvinnokaraktererna, betingas af hufvudändamålet med vår uppsats.

Vid en allmän öfversigt af fru Edgrens skildringar »ur lifvet», finner man en teckning ur hofsocieteten, en annan från aristokratiens och statsmannastorhetens verld, en tredje från den vetenskapliga triumfens dag samt en fjerde från den sinliga lidelsens qvalmiga regioner. Den femte berättelsen skildrar ett olyckligt och lastbart hem, och den sjette flitens och förnöjsamhetens sent vunna men trygga lycka. Slutligen finner man i den sjunde och sista en skildring från det religiösa sanningssökandets ljusdunkla rymd. Förf:n har således icke lidit af någon brist på ämnen för sin penna, och hennes val vittnar i de flesta fall om ett lyckligt grepp, ofta om ett skarpt öga, mindre för verkligheten i dess helhet, än för enstaka lyten och svagheter, som utmärka vår

tids människor och samhällsförhållanden. Af de sju berättelserna hafva nämligen flertalet sitt hufvudmotiv i något sådant tidens lyte. Det är endast i den lilla vackra teckningen, »*Sesam öppna dig*», som det goda får råda och segra, samt i det sista stycket, »*Tvifvel*», som hufvudmotivet till handlingen är rent, om ock sorgligt missriktadt. Men ehuru förf:n sålunda »ur lifvet» hemtat företrädesvis negativa bilder, och i skildringen af dem ofta ådagalagt verkligt mästerskap, så har hon dock velat mildra det dystra intrycket af dessa skuggbilder genom att i den bakgrund, mot hvilken de spela lemna en strimma ljus. Så, bokstafligen, i dödsscenen i berättelsen »*En stor man*»; så ock i »*Doktors hustru*», och i »*Tvifvel*». Den enda som slutar i fullkomligt mörker är »*Dömd*». Äfven i teckningen af »*En bal i societeten*», anser man sig hafva funnit ett försonande ljus, ehuru vi tro att om förf:n haft en sådan afsigt, hon har förfelat den. Orsaken härtill, likasom till den svaga verkan, den försonande ljuseffekten gör äfven i andra stycken, är i vår tanke dess bristande motivering. Förf:n sträfvar att vara sann, men denna sträfvan går i ensidig riktning. Med ögat nästan uteslutande fäst på mensklighetens lyten, förlorar hon blicken för dess sunda normala skönhet; och när hon då, efter att hafva skildrat lumpenheten eller den moraliska ruinen i alla dess mörka detaljer, i ellofte timman känner behovet af en strimma ljus i natten, och anbringar en sådan, ger den ofta intryck af att vara löst ditsatt, i stället att bryta fram med organisk nödvändighet, i kraft af den sanningsgrund på hvilken teckningen i sin helhet borde hvilat. Konstnären, då han vill återgifva ett landskap i morgongryningen, får ju icke nöja sig med ett par gulaktiga penseldrag vid synranden medan allt det öfriga lemnas i mörker; utan vi fordra att han målar så, att vi förstå, att solen verkligen finnes till, att hela naturen står i frändskap med den

eviga ljus- och värmekällan, och, äfven på de lägsta stadier, fått förmåga att mottaga och återkasta dess strålar.

Hvad som tills vidare hämmar fru Edgrens tydliga sträfvan att måla sannt, är sålunda i vår tanke bristen på djupare motivering, en brist som är ganska förklarlig hos en ung skriftställare, och som vi i det följande vilja närmare påvisa. Den hindrar dock icke förf:n att skildra detaljer med stor sanning och måla tilldragelserna med en friskhet och åskådlighet, som ofta flyttar läsaren midt in uti situationen och tvingar honom att inför sig själf afgöra de problem, förf:n ställer under debatt.

Författarinnans språk är ledigt, stundom eldfullt och kraftigt, alltid okonstladt. Hennes val af ämnen är, såsom vi nyss antydde, lyckligt. Vål vittnar det om att förf:n tagit inflytande af andra diktare; så tänker man vid läsningen af »*En stor man*» på Alphonse Daudets' skildring af prins Mornys dödsbädd; »*Doktors hustru*» erinrar om en af George Eliots presthistorier, »*Tvifvel*» om Ibsens »Brand». Håri ligger dock ingenting klandervärdt, då föredömena äro goda, och behandlingen såsom här röjer en själfständig uppfattning, och verkligt nyskapande förmåga. Högst står kanske förf:n i konsten att med några få grepp skildra karaktärer och situationer, och lemna dem att efter den gifna exposécen utveckla sig själfva inom den trånga ramen af en novellette. Att likväl karaktärs-skildringen, likasom hela den psykologiska sidan af fru Edgrens författarskap lider af den förutnämnda bristen på djup i motiveringen, samt att förf:n i följd af denna brist icke alltid gjort sig själf och sitt ämne full rättvisa, det skola vi söka visa i det följande af denna granskning, på samma gång vi närmare studera några af de qvinnotyper som framtråda i boken.

* * *

En bal i »societeten» gör oss först bekanta med värdfolket, statsrådet och statsrådinnan. »*Statsrådet* af i dag», förut en

underordnad tjänsteman med små inkomster, en ståtlig man i hvars ansigte en gång den älskande bruden skådat uttrycket af ädel manskraft, medan det för erfarnare ögon snarare talat om äregirighet och sjelfkärlek i förening med svaghet; *statsrådinnan*, den enkla anspråkslösa qvinnan med det viljefasta draget öfver de smala läpparna, hvilket bestred ögonens uttryck af öm öfverlåtenhet. — *Statsrådet*, som för att häfda sin ställning i societeten och kunna värdigt uppträda i sitt eget hus, fordrat af sin hustru att hon och helst äfven den äldsta dottern skulle presenteras på hofvet; *statsrådinnan* som fogat sig för egen del, för att kunna så mycket fastare vägra för sitt barn. — *Statsrådet*, som i trots af sin egenskap af uppkomling, och tack vare sin verldsmannahållning och sitt segervissa sätt, i ett enda slag vunnit de tongifvande damerna inom »societeten»; *statsrådinnan*, som från det ögonblick hon vid presentationen stod väntande bland alla de andra damerna, med sitt sammetssläp på armen, och damerna märkte att hon i all sin enkelhet var för sjelfständig att beskyddas, knappt blef tolererad. — *Statsrådet*, som insåg att hans nya ställning fordrade pekuniära uppoffringar och därför tagit ett nytt dyrbart möblemang på kredit; *statsrådinnan*, som bäfvade för skuldsättning, sörjde det gamla bohaget med de många minnena och det urblekta öfvertyget, samt räddat åtminstone sängkammaren undan förnyelseraseriet. — *Statsrådet* slutligen, som, då novellen börjar, går oroligt fram och åter i den upplysta våningen, kritiskt pröfvande och rättande; *statsrådinnan*, som under tiden i barnkammaren tröstar och moraliserar sin skrikande pojke.

Mellan far och mor framskymtar äldsta dottern Arla, en blyg och fin, ännu ej utvuxen flickskepnad, med moderns svärmiska ögon, här ännu beherrskande det fasta draget öfver munnen. I bakgrunden uppsparas en yngre dotter i slynåren, förtviflad att icke få vara med på balen emedan hon börjat sin nattvardsläsning, och öppet förklarande för modern, att följden vore att hon

afskydde läsningen, förutom att i alla fall hvarken hon eller kamraterne trodde stort på hvad presten lärde. Han, som sjelf dansar och spelar kort kunde dess utom icke hafva något emot att ungdomen också finge roa sig.

I detta ögonblick tillkännager ringningen på tamburdörren att »societeten» börjar infinna sig. Efter en allmän, öfverblick af sällskapet »en masse», hvarvid hos herrarne bristen på hår, hos damerna öfverflödet af puder och djupheten af uringningarne framhållas såsom genomgående karaktersdrag, presenterar förf:n några af dess mest betecknande typer. Så gör man bekantskap med den sedan tio år förherrskande och tongifvande skönheten, fröken Bugge, tillhörande en rik och betitlad släkt, den aftonen klädd med en påfallande och anspråksfull enkelhet, i en dräkt af sådan färg och tillskärning att den var nästan osynlig; ingen blomma, intet smycke, intet annat än hon sjelf: Afrodite väckt till lif, men fördunklad af ett drag af trötthet och förakt i de sköna ögonen, omvexlande med blickar af utmanande koketteri; — för öfrigt en Afrodite med vilda idéer, bland annat den att gifta sig med en konstberidare eller att helst gå in vid teatern, för att kunna göra sin skönhet gällande inför tusenden.

I samband med henne föreställes för läsaren grefve Hans Kagg, sista ättlingen af en i utdöende stadd historisk släkt, och af ryktet utsedd att blifva Aurore Bugges man. Att grefve Kagg, och hans ätt före honom, längesedan flammad ut, ansågs icke innebära något hinder, lika litet som det faktum att grefvens hjerna var klen utrustad och att han skref och stafvade sämre än sin kammartjenare. Båda parterna vore förnåma och rika — hvad mera kunde man begära!

Vidare uppträder den nygifta friherrinnan Lejonstedt, en liten frodig brukspatrons-dotter, hängifvet hängande vid armen af sin man, en moraliskt och materielt ruinerad baron, hvars så kallade heder hon räddat med sina rikedomar, och som till

gengäld kommer efter supén — öfverlastad, för att med ett uttryck af råaste cynism föra henne hem.

Byråchefen, framtidsmannen, som statsrådet tager till råds i alla viktiga frågor, och som föräldrarna i tysthet utsett till Arlas tillkommande, uppenbarar sin något stela skepnad i valsen, och hamnar slutligen helt oförtänt i ett frieri till en litet huslig fröken, som ger honom ja, i det hon i andanom ser sin sällhet blomstra — i det blifvande skafferiet, midt bland raderna af de nättaste små syltburkar, m. m.

Vidare lär man känna en löjtnant, som tappar koncepterna då i den sedvanliga teaterkonversationen ett ord yttras utanför den vanliga jargonen; en fröken Eugenie, hvars vackra drag, förstörts af en ful hy, hvilket icke hindrar henne att hvardagsvis vara god och förståndig, men som kommer henne att på baler ansluta sig till de mest firade skönhetserna, i hopp att bli uppbjuden af de kavaljerer dessa afvisa. Då hon dock ständigt bedrages i sitt hopp, blir hon bitter och satirisk, icke emedan hon det minsta älskar dans, utan emedan det i societeten anses förödmjukande att sitta stilla när alla andra röra sig efter musikens toner. Ytterligare påträffas en skinntorr grefvinna, som varit gift med en excellens och ej kan lefva utan att minst en gång i veckan visa sin helperuk, smyckad med konvaljer och sin vissna hals, prydd med juveler; en fröken Cecilia, lidelsefull, utdansad, nervös och konjaksdrickande; en öfverårig skönhet, med en kurtisör att kokettera för och en dotter som föraktar henne; en amiralinna Hornfeldt, bitande qvick i herrsällskap och med något äfventyrligt rykte öfver sin ungdom; en friherrinna med stor talent att säga förgiftade artigheter, en kammarherre böjd att förvånas då han åstadkommit en qvickhet, samt först och sist — en major. Det är styckets hjelte, major Lagerskjöld, flintskallig, snedögd, utlevad och oemotståndlig — detta äfven för Arla, den unga novisen, så skarpt känslig för rätt och orätt, sannt och falskt, då

det gäller återgifvandet af Shakespeares skådespel, men absolut fal för den depraverade vällustingens konstgrepp och den falska rol midt emellan djerf eröfrare och ångerfull syndare, som han spelar gent emot henne sjelf.

Förhållandet mellan dessa två utgör medelpunkten i skildringen, hvars bipersoner vi här ofvan i förbigående framfört. Arla är icke någon färdig karaktär, men förf:n har tydligen velat hos henne inlägga gry till en sådan. Låtom oss se huru detta gry artar sig vid beröringen med verlden. Uppfödd af en förständig from och kärleksfull moder, som sjelf är en fullhaltig personlighet och liknande henne, tyckes hon hafva fått sin inbillning närd blott af rena och högstämda bilder, likasom hennes rättskänsla och hennes instinkt för det goda och rena ammats af moderns lära och exempel. Hon är blott sjutton år och hon bäfvar vid tanken på sin första bal och sitt inträde i verldslifvet, för hvars faror modern ofta varnat henne. Men det bländar henne icke detta lif. Hon genomskådar med motvilja tanketomheten hos herrarne så väl som pudret och tillgjordheten hos damerna. Hon uttalar med naiv frimodighet sina, från den allmänna smaken afvikande åsigter om scenens storheter, och hon framlägger i sina samtal grundsatser och reflexioner, som visa en ren vilja och en klar tanke, förenade med ett Shakespeariskt rent svärmeri. Så till vida synes Arla kunna hänföras till de nya qvinnotyper, som äro vår tid egna. Ännu för trettio år sedan skulle det icke fallit en romanförfattare in att låta en sjuttonårig flicka tänka och reflektera, allra minst högt inför andra. Han skulle nöjt sig med att låta henne drömma, ana och rodna. Men huru snart kastar icke också Arla öfver bord både tankar och reflexioner! ja äfven denna slagruta för sanning och renhet, som präglat hennes väsen med en originalitet, hvilken blir tilldragande äfven för de minst originella och utgör en af beståndsdelarne i det »karltycke», som tillmätas henne. En blick ur majorens

sneda ögon, några stående fraser ur hans kurtislexikon, ett enda valshvarf med hans arm kring sitt lif — och Arla ger upp sin karaktär och blir en komplett fjolla. Hon låter dansören trycka henne allt närmare intill sig, lyder hans hviskade uppmaning att helt och hållet öfverlåta sig åt hans ledning; hon glömer allt som omgifver dem, glider omedvetet mer och mer in i hans armar och känner sitt hjerta klappa mot hans. Ja, icke nog härmed, då de dansande stannat och Arla halft medvetslöst och med slutna ögon lägger kinden mot sin bara arm, som ännu hvilar på majorens, vaknar hon till besinning först då hon känner hans läppar beröra sin arm. Förskräckt flyr hon in i toaletten efter några förklarande ord af majoren. Men hon erfar af denna tilldragelse hvarken harm eller förödmjukelse, ja icke ens den motvilja, som skådespelarnes falska återgifvande af de Shakespeareska kärleksscenerna ingifvit henne. Den förflygande tanken att ett sådant handlingssätt vore oädel, skymfande, förjagar hon, för att i minnet lyssna till darrningen af majorens röst och åter skåda det ömma uttrycket i hans ögon då han lutat sig öfver henne. Hon är viss att han älskar henne, hon öfverlemnar sig i tankarne åt berusningen af en ömsesidig kärlek, ja, hon är nära att förebrå sig, att hon icke som Julia, utan blygsel besvarat den älskande mannens kyss.

Vidare följer en mankerad vals, en förklaring af majoren, att Arla vore den enda han älskat, åtföljd af en bikt om hans ovärdighet att närma sig en oskyldig flicka, hans funderingar på sjelfmord och hans åtrå att falla på knä och tigga om Arlas kärlek om det icke vore synd (att blottställa sig sjelf och sina nya benkläder, tillägger förf:n). Noga betänkt föredrager han att kasta sig ned i soffan bredvid Arla och draga henne till sig. Hon gör i förstone intet motstånd, hon har blott en tanke, den att hon var hans. Efter några sekunder reser hon sig dock, plötsligt skräm, och när han mothennes

vilja söker kvarhålla henne, flammar det till något i hennes ögon, som kommer honom att släppa henne och resa sig upp med en vördnadsfull bugning, då hon i det samma lemnar rummet. Denna skymt af återväckt själfkänsla å hennes sida och aktning å hans, hindrar dock icke att majoren vid afskedet snart sagdt kommenderar Arla till ett förstulet möte följande dag, och att hon lofvar infinna sig.

Slutligen kommer scenen i sängkammaren, då modern vill söka vinna sitt barns förtroende men misslyckas, och framkallar med sina varningar för majorens dåliga karaktär endast ett försvar, grundadt på det faktum att han ingen haft att älska. Vidare får hon på sina spörsmål om hur Arla upptagit majorens förklaringar ett osant svar, och slutligen, på sin önskan att, som vanligt, läsa ett stycke i bibeln med sitt barn innan de ginge till hvila — en vägran. Arla kunde inte, ville inte läsa i qväll.

Följer så ännu en scen i barnkammaren der Gurli, nyhetslysten utfrågar systemen om balen, leder talet äfven på majoren och förräder att denne vid ett möte i Humlegården slösat en kärleksförklaring äfven på henne, den näbbiga fjortonåringen.

Derpå tecknas med några få drag Arlas förtviflan och blygsel samt till sist hennes knackning på sängkammardörren och hennes skygga fråga, halft qväfd i en snyftning: »Vill mamma läsa för mig nu?»

* * *

Är nu en sådan karakters-skildring hemtad »ur lifvet»? Är den sann, eller ens sannolik? På denna fråga måste man svara nej. Här föreligger ett fall der förf:n ej blott brustit i djupare motivering, utan ock släppt af och lemnat obegagnadt ett ypperligt och med lyckligt grepp funnet uppslag till en nutida flicktyp af det ädlare slaget. Den naiva klarsyntheten och det starka ogrumlade sanningskrafvet hos denna tänkande suttonåring, ställda i konflikt med det lumpna och

falska i den utlefvade vällustingens »kurtissport» — det hade varit en uppgift, värd en så talentfull penna och i full harmoni med exposén af den lilla skizzen. En annan utväg hade varit att låta det svärmiska elementet i den unga flicksjälen hänföra henne till obetänksamheter, men det skulle då varit under inflytande af en ädel känsla för en öfverlägsen personlighet. Detta hade visserligen afvikit från grundstämningen i stycket, som uppfattat och återgifvit endast det lumpna, låga och oädla inom sällskapslifvet; men en inkonsequens i styckets hållning hade betydtt mindre än en bristande följdriktighet i karakters-teckningen.

Vi hysa ingen förkärlek för en omöjlig fullkomlighet. Vi tro, att en skildring ur lifvet bör hafva skuggor så väl som dagar, men båda motiverade. Vi fordra en giltig förutsättning för de fel och missgrepp, som vanställa en ursprunglig god och ädel karaktär; och det är detta, som saknas hos Arla. Den lättsinniga, bortkollrade Gurli*) hade ej kunnat bära sig mera fjolligt åt än den rensinnade systemen. Förf:n har sålunda likasom burit hand på sin första vackra och riktiga tanke och derigenom gjort både den och sig sjelf orätt. Hvad har hon i sjelfva verket åsyftat med teckningen af Arla? så frågar man sig. Har hon med henne velat gifva ett trööstöst svar på modrens tunga fråga: »Hvad tjenar det till att sträfva, bedja och skydda barnen för det onda, om de kanske just härigenom lättare falla för frestelsen!» Har hon velat visa huru lifvet inom societeten är så depraveradt, att första beröring dermed är nog att besudlaäfven den renaste? Eller motsatt, att den menkliga naturen, äfven då den synes ren, är i och för sig så förderfvad, att den väntar endast på tillfället, för att motståndslöst falla för första bästa frestare? Eller har hon kanske insupit den pessimistiska filosofiens liknöjdhet för godt och ondt, rätt och orätt? Troligen intet af allt detta.

*) Det sanna i skildringen af en sådan dotter till en sådan mor våga för öfrigt vi betvifla.

Hon har låtit sig gå, drivven af lusten att skrifva en skarp satir öfver societeten; och muntert svängande sin qvickhets gissel öfver dess dårliga sinneslust, märker hon icke, att gisslet drabbat äfven det ädla och rena, och dermed i bakslag — henne sjelf och hennes syfte. Det ser ut som hade hon just i slutraderna anat oråd, och så insmuglat bibel-läsningen till en motvigt för missteckningen af Arlas bild, utan att dock derigenom lyckas bringa den i jemnvigt. Motivet för detta återvändande — denna omvändelse till bibeln och modern — är ju af alltför lumpen natur för att gifva det någon djupare betydelse. Man frågar sig ofrivilligt: Hur hade det gått med omvändelsen om den lilla slynan Gurli tegat? Och man stannar i ovisshet huruvida de rörande slutorden innebära blott ett konventionellt sätt att åvägabringa ett försonande slutintryck, eller de gömma en sista snärt af satirens gissel. Denna snärt skulle då gälla sjelfva det quasi religiösa elementet, som — maktlöst att värna mot frestelsen — tillgripes såsom tröst när den frestade känner sig bedragen.

Skildringen i sin helhet närmar sig Thackerays manér. Denne mästare i satiren skulle dock näppeligen inskränkt sig inom en så trång krets; hans skarpblick hade nått längre, hans gissel hade drabbat icke en liten clique inom en viss liten krets, utan alla, som kommit under samma kategori, vare sig de tillhört det ena eller andra kottet. Skildringen hade derigenom fått en allmän giltighet, som vidgat dess verkan på samma gång det giftiga i det mot en viss krets rigtade angreppet förtagits. Fru Edgren rör sig endast inom hvad hon kallar »societeten» och måttar inom densamma utslutande åt bördens och hofrangens bärare. Äfven bland dessa gör förf:n ett urval, som förräder hennes satiriska sympatier och antipatier. Så delar hon verldsdamernas påstådda förkärlek för militärer af alla grader, hvaremot civilstaten, damerna inberäknade, lemnar henne kall; och är man blott antecknad

i riddarhusets matrikel, helst på dess allra äldsta blad, så är man genast värdig att sysselsätta hennes finspetsade penna, då hon der emot icke har ett ord eller ens ett smålöje för de obetitlade damer och herrar hvilkas ättartaflor återfinnas i den svenska slägtboken. Att skildringen är qvick och rolig kan ej nekas. Om den är *sann*, blir en annan fråga, som de må besvara, hvilka närmast röra sig inom den utpekade kretsen. Att förf:n icke hör till dessas antal, märker man på en del småsaker, så väl som på den ton, som hon antager i allmänhet utmärka denna krets, men som näppeligen igenkännes af habituéerna.

Ehuru stor förmåga förf:n eljest har att med några få drag karakterisera personer och situationer finner man ingenting specielt betecknande i de figurer, hon på den nämnda balen för fram. Hvarken hennes friherrinnor eller amiralinnor hafva något som skiljer dem från typer af fåfänga eller grofkorniga damer inom hvilken societet som helst. Fröken Bugge röjer icke en skymt af den ton och de later, som utmärka »la haute volée», och vi misstänka att la crème de la crème, som hon antages tillhöra, skulle rysa genom merg och ben vid att höra hennes vilda prat.

Majoren har af aristokraten endast skölden i slutet af sitt namn, och att baron Lejonstedts beteende skulle vara i minsta mån betecknande för baronerna såsom sådana, lärer ingen kunna påstå. Fröken Eugénie är ypperligt tecknad, men skulle fyllt sin plats lika väl i skildringen af en bal inom bourgeoisien. Den förvända fördomen att det är en skam att icke bli uppbjuden är näml. ingalunda inskränkt inom hofsocieteten. Detta endast med en flyktig blick på förf:ns personal.

Hvad styckets handling beträffar, så tro vi att den är otrolig, inom hvilken bildad sällskapskrets som helst, och specielt *omöjlig* inom den, dit förf:n förlagt den. I ett medvetet och beräknadt spel mellan en roué och en sådan i yrket inöfvad

kokett, som finnes inom alla kretsar, hade, under en enslig tête à tête, dylika scener kunnat tänkas. Så som den här skildras blir den som sagdt omöjlig. Man har nyligen upplefvat att en svensk ädling kallat en utländing till svars för ohöfviska yttranden om en dame. Detta drag »ur lifvet» antyder, att helt andra seder och åsigter äro gällande inom »societeten» än dem som fru E. diktat. »Förf:n borde vetat», sade någon till oss härom, »att om en militär kunde tänkas vilja förfördela den oerfarna sjuttonåriga dottern i det hus der han vore gäst, han skulle äfventyra att blifva bränmärkt af sina kamrater såsom ovärdig att tjena med dem.»

Härmed vilja vi visst icke förneka att »societeten» har sina speciela svagheter och brister, som kunna lämpa sig för satirisk behandling; men förf:n har icke känt dem. Det var därför ett fel att fixera en skildring, hvilken endast såsom gällande sällskapslifvets allmänna svagheter haft verklig betydelse. Fredrika Bremer förstod sin sak bättre då hon skref sin satir öfver Stockholms supéer. Ett motstycke åter till balen inom societeten finna vi i den lilla samlingen »S. H. T.» af den sedan ryktbar vordna penna, som gömde sig under initialerna *L. D. G.* Men hvilken oerhörd skillnad emellan denna bal från 1840-talet och den af fru Edgren skildrade från 80-talet! Vi uppmana läsaren till ett jmförande studium, lemnande åt honom sjelf att afgöra om motsatserna emellan de båda skildringarne härflyta endast af de förändringar tiden kunnat medföra, eller af egenskaperna hos det medium, som i sig upptagit och återgifvit bilderna. För egen del anteckna vi blott den iakttagelsen, att af de båda diktarnes typer af verldsdamen, de från 1840 stå oändligt mycket högre än de från 1880-talet. Slutligen erinra vi äfven om den lilla skizzen af St. i 23:e årg. af denna tidskrift, der det nutida öfverförfinade verldslifvet i Stockholm framställes ej utan klandrande skärpa, men dock på ett helt annat sätt än här.

Vi öfvergå nu till den följande skizzen i fru Edgrens samling; *En stor man*. Karakteristiken är här, trots några missgrepp, långt bättre träffad och stycket i sin helhet ett af de bästa i samlingen. För vårt syfte har den store mannens dotter största vikt; men då hon icke är hufvudpersonen i handlingen får hon sin betydelse först i bredd med denne.

Stycket börjar med teckningen af en högtidsdag i svenska akademien, ypperligt gjord på blott två sidor. Trängseln, tystnaden, de dyrbara toiletterna närmast kring de adertons bord, och den växande enkelheten, folkvimlet och svettbadet bort emot dörrarne; det förberedande ceremonielet; utdelningen af ett andra pris för en lofvande dikt, som icke lofvade något alls; pristagarens bugning för den kungliga läktaren; aftropandet af den del af publiken, som kommit endast för att åse denna del af högtiden; slutligen äreminnet öfver en af vår historias stormän, författadt och uppläst af akademiens direktör, excellensen, en af rikets herrar, riddaren af serafimerorden och ättlingen i rätt nedstigande led af en af Sveriges äldsta familjer — allt står lifsefvande för läsarens ögon. Excellensen, heter det, hade riktat akademiens minnesblad med en hel följd af sådana ljusbilder — bilder »af ädla skuggor och vördade fäder, som aldrig kämpat mot annat än yttre fiender, aldrig frestats och aldrig syndat, och som nu skulle tjena till förebilder för lidande, felande, stapplande menniskor». Förf:n antyder att hon tagit sin bild från den tid då denna smakriktning var gällande inom akademien. »Den nyaste tidens realism med sitt stränga sanningskraf hade, tillägger hon, ännu icke inträngt i allmänna medvetandet.»

Det lysande föredraget börjar emellertid mattas. En askgrå blekhet far öfver talarens anletsdrag, hans eldblick slocknar, hans gestalt sjunker maktlös tillbaka i fåtöljen och papperet i hans hand faller till golvet. Nu skildras förskräckelsen bland de aderton, sorlet och nyfikenheten bland publiken.

Excellensens återvunna sjelfbeherskning, hans hemfärd och hans mödosamma uppstigande för trapporna till sitt arbetsrum. Derpå följer hans tysta strid i ensamheten, med morfinspruttan i handen, hans återvunna spänstighet och kraft när denna gjort sin verkan, och hans utrop: »Så länge gifftet verkar är jag räddad — jag kan då hoppas att ännu en tid få fortsätta kampen — den gräsliga kampen!»

Till sist följer den lysande supéen för akademiens ledamöter och andra landets mest snillrike män, hvilka återfunno sin värd lika spirituel, hans samtal lika fängslande och tanke-digra, hans hustru, med den fina figuren och den mjella hyn, på hvilken inga bekymmer någonsin satt en rynka, lika söt som vanligt.

Gästerna aflägsna sig sent, men läsaren får icke följa dem. Han föres till sängkammaren, för att se hur grefvinnan sofver inom de gröna sammetsgardinerna under en Kristus i Parian, utan en aning om att hon aldrig förstätt eller känt en enda af de tankar, som rört sig hos den man, med hvilken hon lefvat ett trettioårigt »lyckligt» äktenskap. Läsaren får vidare smyga in i excellensens rum, der den store mannen sitter hop-sjunken vid skrifbordet med slutna ögon och hufvudet tillbakakastadt, sysselsatt med en fruktansvärd uppgörelse. Han kände att domens timme snart skulle slå för honom — icke Guds dom, den tänkte han ej på, men efterverldens — historiens. Sjelf historieforskare visste han, att ingenting i längden förmår dölja ihäligheten af en storhet så undergräfd som hans. Och huru hade han dock icke kämpat för denna storhet! Han hade varit en arbetare som få, aldrig slösat sin rikedom på nöjet. Men hvarför detta trägna oafåtliga arbete — i skolan, vid universitetet, vid rådsbordet? För fosterlandets bästa? Nej, blott för egen storhet. Känslan af det lumpna i detta mål lade nu det bittra draget öfver hans anlete. »Han var den siste af en gammal ätt, hvars bragder fyllt mer än ett ärofullt blad

i Sveriges historia. Att der få inskrifven äfven sin lifsgerning, det hade varit hans lifs ärelystnad. Men hur mycket han offrat för att vinna detta mål, det visste ingen annan än han sjelf. Icke heller anade någon, att när han nått så högt en svensk man kan nå, stod han på branten af sin undergång.

»Denna undergång», säger förf:n »var — *ekonomisk ruin*. Den var dock i sjelfva verket något vida värre, nämligen *moralisk ruin*. Vid tanken härpå vrider han sig i qualfull ångest, svettdroppar hölja hans panna och ögonen glöda. Han vågade icke som andra söka glömska i en frivillig död. Då skulle allt bli upptäckt. Finge han lefva kunde ännu trasset redas. Dö som en förbrytare! Nej hellre lida det yttersta!

Scenen fullföljes ända till det ögonblick då handen, som krampaktigt griper efter opiiflaskan vägrar att lyda. Den första dag-gryningen såg excellensen utsträckt på golfvet, träffad af ett slaganfall.

Scenen för berättelsen flyttas nu till släktgodset med det ståtliga slottet, inneslutande dyrbara konstskatter, der den store mannen vuxit upp och drömt sina första äregiriga drömmar, men som han ej på länge besökt förr än han nu sjuk och maktlös fördes dit att utkämpa sina sista stunder. Här möter läsaren första gången hans enda dotter, gift sedan flera år, men som nu lemnat hem och barn för att vaka vid den dyrkade faderns bädd. Mest sysselsättes hon här med att skriva efter faderns diktamen hans sjelfbiografi. Fruktande efterverldens dom sökte han nämligen nu bedraga den och sig sjelf i det han diktade *om* sitt lif. Det gick med stor lätthet. Han var ju van att skriva äreminnen. Med stolthet biträdde dottern honom i detta arbete, lyssnade kärleksfullt till hvarje framhviskad ord och beundrade den ädla fosterländska anden i dessa en döendes bekännelser. Men det var icke blott beundran, som fyllde hennes själ. Denne far hade,

så långt hon kunde minnas varit föremålet för hennes varmaste hängifvenhet; ja hon hade gifvit sitt hjerta åt denne ädle, högsinnade fader så helt, att hon knappt haft något qvar deraf för man och barn.

Men det blef söndag, I den grefliga bänken i landtkyrkan satt excellensens hustru och dotter i dyrbara dräkter: dottern icke så vacker, knappast till utseendet så ung som modern, men med en ädlare typ, ett uttrycksfullare ansigte. Kyrkan var fylld af en menighet, som bar prägel af armod och svält. Från predikstolen uttalades en förbön för den älskade och ädle husbonden, som nu låg på sitt yttersta. Dottern ville sänka sitt hufvud för att deltaga i bönen: då möttes hennes öga af hånfulla leenden och hotande blickar från församlingen: i intet öga en deltagandets tår. I Hedvigs bleka ansigte förändrades ej ett drag; blott en smärtsam ryckning vid mungiporna förrådde en inre kamp. Hon visste nu att den tillbedde fadern var hatad af sina underhafvande. På hemvägen märkte hon befolkningens utarmade tillstånd, och sporde sig sjelf för första gången om det berättigade i dessa motsatser af öfverflöd och nöd. Hon visste att modern öfvat en frikostig välgörenhet, men att de menniskor, som berodde af godsets egare kunde hafva rätt att fordra något mer af dem än en tillfällig välgörenhet: hade aldrig förr än nu fallit henne in. Hemkommen tillsporde hon förvaltaren om orsaken till den rådande nöden och fick till svar, att excellensen i sin höga ställning naturligtvis hade stora lefnadsbehof samtatt förvaltaren, för att fylla dem måst oupphörligt höja arrendena och göra utmätning hos dem som ej kunde betala.

Ett tvifvel på den verkliga halten af fadrens storhet smög sig nu öfver dotterns sinne. Inkallad i det ljusa, likasom till fest prydda sjukrummet närmade hon sig fadern, med det kalla föraktfulla draget, som eljest brukade i hans närhet smälta till ömhet, qvarliggande på läpparne.

Den sjuke ville att hon skulle fortsätta att skriva, och hon skref, men medan hon tecknade detta lif, fullt af ädel utmärkelse, såg hon för sin inre syn landkyrkan med den fattiga menigheten, som vägrat att bedja för sin husbonde, och i hennes hjerta svälde ett bittert förakt för all mensklig storhet.

Den sjukas krafter aftogo. Hans hustru ville att han skulle taga nattvarden med sin familj och sina tjenare. Allt var ordnadt. De närvarande snyftade. Presten skulle just börja en bön då den sjuke med en nervös rörelse vinkade sin dotter till sig. »Jag vill ha ett löfte — ett löfte!» hviskade han. Det var löftet att dottern, som allena förstod honom och kände hans bevekelsegrunder, ville fullborda hans själfbiografi. Ett drag af häftig smärta for öfver dotterns ansigte och hon bad honom att skjuta ifrån sig alla sådana tankar nu då den heliga akten skulle börja. Men den sjuke förklarade, att han icke hade någon ro förr än han finge hennes löfte, och gjorde ett försök att fatta hennes hand.

Hon vände sig bort för att ej nödgas se dessa feberaktiga, ängsligt bedjande ögon. »*Jag kan inte!*» nästan skrek hon fram med skärande röst, drog häftigt undan sin hand och lemnade hastigt rummet.

Den sjuke lät sin hand åter falla ned mot täcket. Efterverldens dom hade redan nått honom. I detsamma ljudorden: »Jag fattig syndig menniska . . .»

Då dottern mot qvällen åter inträdde i det nu tysta och mörknande sjukrummet låg patienten med slutna ögon. I en sekund fylldes åter hennes själ af hela den gamla hängifvenheten. Hon hade gerna offrat sin återstående lefnad för att kunna köpa sin fader några års ädlare, värdigare lif. Hon tryckte en kyss på den visnade handen, som hängde öfver sängkanten, en slocknad, hopplös blick mötte hennes, och ifrån bleknade läppar kom en hviskning så svag som ljudet af

af ett fallande löf: »Ingenting att minnas, ingenting att hoppas!»

Derefter dödstynad. Skuggorna föllo allt djupare öfver det stora rummet; blott vid det bortersta fönstret dröjde ännu en svag ljusstråle.

— — — — —

Berättelsen slutar med följande årshögtig i svenska akademien då äreminnet hölls öfver den afidne excellensen, hvilken skildrades såsom ett exempel för efterverlden, en öfverlägsen statsman, en fosterlandsvän, en människoslägtets välgörare. Ehuru ett år hade gått var han nämligen ännu en stor man. Släkten hade åtagit sig att reda ut hans affärer och ingenting kom i dagen, som kunde rubba hans anseende. Endast dotterns frånvaro väckte vid minnesfesten någon undran; men intrycket af den store mannens värde styrktes endast då man fick veta att sorgen öfver fadrens död gjort dottern grubblande och folkskygg.

— — — — —

Efter denna korta öfversigt af det präktiga styckets innehåll, gå vi tillbaka för att närmare studera dotterns, Hedvigs, karaktär, och faderns i den mån den berör hennes. Hedvig är tecknad såsom en af dessa starka och djupa men ensidigt anlagda qvinnonaturer, hvilka, gifva sig så helt, så obetingadt, åt den enda de älska, att de ega intet qvar af varmare känslor och intressen för den öfriga verlden. Så hade Hedvig hängifvit sig åt fadren. Han hade tydligen varit för henne inbegreppet af allt stort, ädelt och snillrikt, och hon hade i honom älskat icke blott sin far, utan den högsinte svenske ädlingen, det samlade uttrycket af allt det stora, fosterländska och ärofulla, som den ädla släkten under århundraden eftersträfvat och uppnått. Hon hade i honom sett »den siste af en ätt, som skänkt Sveriges historia fler lysande namn än någon annan», och hon älskade honom för att han lagt ännu

ett namn till denna stolta rad. Hon visste att han egnat all sin tid och all sin kraft åt kungens och rikets tjänst, och hon älskade honom för allt detta, med något af den brinnande men opersonliga kärlek, som vi egna fosterlandet och dess stora minnen. Hon älskade honom icke blott som hans dotter utan som *svenska*. Men förf:n har bättre pröfvat mannens bevekelsegrunder och vet att han icke var värd denna kärlek. Han studerade icke för studiernas skull vid universitetet, säger hon; och det var icke på fosterlandets bästa han tänkte då han inlade så stora förtjenster vid rådsbordet; han hade i allt detta blott ett enda syfte, sin egen storhet, eller, såsom det närmare förklaras, sin urgamla ätts heder. Det var hans ärelystnad och han ansåg den berättigad. Förf:n gör det icke. Härom vilja vi nu icke tvista, ehuru vi tro att kärleken till ett stort och ädelt namn, samt önskan att med sin egen lifsgerning hedra detsamma, äro fullt lika berättigade som den närbeslägtade känsla man egnar det folknamn man bär och den åtrå man hyser att göra en ny värdig insats i sitt folks välgång och ära. Härmed må nu vara huru som helst. Förf:n visar oss att den storhet grefven sökt och vunnit kostat honom dyrt, och hur han på höjden af ära och utmärkelse hotas af ekonomisk ruin. Detta hade nu väl i och för sig ej varit hvarken så oerhördt eller för hans anseende nedsättande. Men bakom denna ekonomiska ruin gömde sig den moraliska. Han hade i flera år lefvat på myndlingars åt hans vård anförtrodda penningar, och hans enda sträfvan gick nu ut på, att så länge som möjligt uppehålla skenet. *Detta* är väl medelpunkten i det öde som skildras, sjelfva axeln kring hvilken hela berättelsen rör sig. Det är åtminstone det enda hvarmed förf:n bevisar ihålligheten af den storhet hon framhåller till vårt genomsådande: ty att en utmärkt man råkar i ekonomiskt betryck, kan ju, då det ej skett af ohederliga orsaker, icke nedsätta hans människovärde. Man tänke sig blott Walter

Scott. Det är också icke sorgen öfver förloradt välstånd utan tanken på det vanhederliga i hans handlingssätt och medvetandet, att när detta en gång upptäcktes, hans så mödosamt förvärfvade storhet skulle störta samman, som beröfvade excellensen helsa och sinnesfrid. Det är efterverldens dom öfver hans *karaktär*, som han söker muta genom att på dödsbädden dikta sig en ny lefnadssaga.

Så långt har förf:n rätt, och man beundrar villigt det djervfa och djupa i detta motiv, så väl som den gripande följdriktighet bvarmed hon genomför det samma i skildringen af mannen sjelf. Men hvarför släpper hon af hela den mästerligt anlagda ledtråden af detta motiv när hon kommer till dottern? Allt hvad denna får veta till den dyrkade faderns nackdel är det faktum, att han försummat att vaka öfver sina underhafvandes väl på familjegodset, som han ej under åratals besökt, och att han underlåtit att pröfva huruvida förvaltaren, vid arrendens och aflöningsars bestämmande tagit nog hänsyn till arbetarnes behof. Detta må vara illa: men det kan dock under nämnda förhållanden icke ge en dotter obetingad rätt att förakta sin far och att på dödsbädden vägra honom sin tjänst.

Hedvig är onekligen en karaktär, och *sanning* tycks vara grundelementet och det innersta lifsbehofvet för denna karaktär, ett behof lika djupt och ofafvisligt, som kärlek är det för andra, mera veka och hängifna naturer. Men sanningen oförmedlad, isolerad, blir hård. Och Hedvig synes oss hård då hon vägrar fadren den sista tjänsten. Men hon *kan* icke fullfölja skildringen af den ljusbild fadern gifvit af sig sjelf. Hvarför? Männe derför hon vet att han vanhedrat sitt namn, fläckat sin karaktär och nedsatt sitt menniskovärde med handlingar, som skulle stämpla hvar och en annan till förbrytare? Nej! Derom har dottern ingen aning. Hon vet blott att han är hatad af sina underlydande, men det är henne nog. Det borde dock *icke* varit henne nog, helst som hon sjelf varit

delaktig i den liknöjdhet eller försummelse, hvilken hon låter drabba fadern. *Först i dag*, på hemvägen från kyrkan som hon farit otaliga gånger förut, hade hon träffats af motsatsen mellan de bofälliga kojorna med svultna barnanleten i fönstren, och det ståtliga slottet med sina stolta minnen och »sitt porträttgalleri af ädla förfäder, af hvilka så många tillkämpat sig ett odödligt namn på slagfältet eller vid rådsbordet». *Först nu* hade hon kommit att tänka på, att äfven kojorna hade sina minnen och sin historia. Modern, den anspråkslösa, litet enfaldiga modren, hade gjort hvad hon kunnat för att afhjelpa nöden, hvars orsaker hon dock i all sin godhet var för osjelfständig och korttänkt att pröfva. Dottern hade godt kunnat göra det, men hennes aristokratiska natur, berättar oss förf:n, ryggade tillbaka för nöden och smutsen, hennes finkänslighet sårades af moderns nedlåtande välgeringar och först och sist — hon hade aldrig märkt motsatsen emellan lyx och nöd; den tanken att dessa människor, som berodde af hennes far hade rätt att fordra af honom något annat än en tillfällig allmosa hade aldrig fallit henne in. Först nu slår henne denna tanke och väcker i hennes sinne ett tvifvel på halten af faderns storhet, *men intet på hennes egen domsrätt öfver honom*. Sanningen drifver henne att vägra den döendes begäran. Men hvem var då hon sjelf, för att sätta sig till doms öfver hans förseelse?

Läsaren vet mer än hon. Han vet att den hårda domen är fullt befogad, att mannens storhet är blott ett sken, att hela hans lifsgerning hvilar på sjelfvisk grund och slutligen att han felat icke blott genom att för allmänna åligganden försumma sina enskilda pligter, utan genom att svika mottagna förtroenden och för egna ändamål tillgripa andras egendom.

Gent emot honom finner läsaren således sin rättskänsla tillfredsställd, men icke så i förhållande till dottern. Denna kvarstår därför inför honom antingen såsom en blott fyllnads-

figur, framskjuten af förf:n för att avägabringa ett gripande slut, eller ock såsom en hård och sjelfgod qvinna, från hvilken vårt hjerta vänder sig bort, icke minst därför att hon sjelf delat den förseelse, för hvilken hon dömer den döende fadern.

Hvarför har då förf:n lemnat dottern i okunnighet om faderns brottslighet? Man frestas antaga att det beror af rent förbi-seende. Motivet, som kunnat förklara och berättiga den ärliga och sanningskära, för fäderneättens heder så ömtåliga qvinnans handling ligger välberedt och färdigt; men i sista stunden förbigås det och skjutes åt sidan, och så blir slutet mindre gripande och dock mera pinsamt än det troligen varit afsedt att blifva. Det är denna brist på djupare motivering äfven då stoffet till en sådan ligger likasom instinktligt förberedt, som vi antydtt såsom en svaghet hos fru Edgren, hvilken hindrar henne att göra sitt ämne och sig sjelf full rättvisa, äfven i en sådan för öfrigt mästertligt tecknad skizz, som den ifråga-varande.

* * *

Utom den gryende, men vid första beröring, med verlden tillintetgjorda karaktären hos den sjuttonåriga Arla och den fullt utpräglade, men i framställningen ej konsekvent genomförda personligheten hos den store mannens dotter, erbjuder fru Edgrens novellsamling ännu en qvinnotyp, som tillhör den art, vi företagit oss att studera. Det är Ellinor, hjeltinnan i den märkliga berättelse, som har till öfverskrift »Tvifvel».

Hon skildras såsom en tänkande och estetiskt bildad ung dame i ett rikt hem i Stockholm, der hon med en god och passiv moder samt en yngre, qvick och vacker, samt henne mycket tillgifven syster, lefver ett behagligt af alla bekymmer ostördt lif. Under senare år har Ellinor upphört att gå i kyrkan, öfvertygad att religionens mysterier ha betydelse endast för barn och obildade, men ej kunna tillfredsställa sjelfständigt tänkande varelser. Nu hade dock ryktet spridit sig

att i diakonisskapellet uppe i södra bergen en predikant upp-träddt, som hade något att säga till alla människor, hvilken ståndpunkt de än intoge, att han talade till förståndet lika väl som till hjertat, att hans allvar var stort och hans vältalighet så inträngande, att till och med tänkande män och lärde forskare drogos in bland de talrika skarorna af hans åhörare.

Lusten att disputeras och att för okritiska beundrare upp-visa alla de svaga punkterna i de omskrikna predikningarne lockade Ellinor att höra den nye presten. Hon var dock icke en skeptiker af yrket, hon var alltid färdig att kämpa för sin öfvertygelse när hon hade någon; ja, hon önskade intet högre än att se sin kritik afväpnad inför något som kunde vara värdt beundran, och hon var redo att gifva sig sjelf som insats i kampen för hvad hon aktade högt.

Det första intryck hon erhöll af predikanten var det af en konstnjutning. Hans utseende var ädelt, hans stämma väl-ljudande, han hade tonfall, som påminde om Schwartz i Ham-let. Hans språk var konstnärligt utarbetadt och på samma gång kraftigt och af en djerf originalitet. Denna estetiska njutning öfvergick i den unga qvinnans själ snart till ett dju-pare sedligt intryck. Sjelfva trosföreläsningarna lemnade henne oberörd, men de höga kraf predikantens lifsåskådning ställde på människornas pligtkänsla och offervillighet anslogo henne lif-ligt. Idealiteten af den kristna försakelseläran kom henne att finna det lif, hon dittills lefvat lumpet och smått, och den unge presten, hvilken hon visste lefde som en asket och hvars anlete såg ut att aldrig kunna gifva plats åt ett leende syntes henne stor och helgjuten i bredd med de verldsmänniskor, bland hvilka hon umgicks. Hon ville lära känna honom, och så gick hon en gång efter gudstjensten in i sakristian, räckte presten sitt kort och uttalade sin egen och sin mors önskan att få emotse ett besök af honom. Först afvisad och sedan tillspord om det var för någon trosfråga hon önskade tala med

honom, svarade Ellinor att det snarare var om sina tvifvel, och erhöll efter någon svårighet löftet om ett besök.

Förf:n ger derefter en kort antydan af Adrians, prestens öde och natur. Han var oäkta son af en moder, hvars förvillade rättsbegrepp han icke lyckats återkalla och af en förnäm fader, hvars namn han icke fick bära, men hvars förfinade sinne och andliga begåfning han ärft, medan han dock till grundsatser var demokrat och asket. Hans natur var för djupt anlagd att tillåta honom stanna på folktalarens ståndpunkt; han förstod ej ens de folk-klasser bland hvilka han växt upp och kunde ej göra sig rätt förstådd af dem. Han ansåg sig kallad att verka bland det lägre folket öfver hvars förvillelser han sörjde, men kände sig ständigt dragen till den bildade klassen, som han föraktade. Det var konflikten i hans lif.

Skildringen af den sträfve och stränge prestens inträde i den smakfullt och yppigt anordnade salongen vid trädgårdsgatan, och hans intryck af den unga balkklädda flickans skönhet, äro ypperligt skildrade.

På prestens fråga hvilken religion hon hyllar, svarar Ellinor litet utmanande: »*tviflets!*» och hon tillägger att det knappast finnes något mellan himmel och jord, på hvilket hon icke tviflat.

Adrian förklarar då sitt besök gagnlöst. Han kan icke göra sig förstådd af den som tviflar på allt. De tala icke ens samma språk.

Ellinor förebrår honom hans intolerans och spörjer om han sjelf aldrig erfarit tvifvel. Han uppmanar henne att icke spela komedi, att icke med hånet på läpparne tala om heliga ting. Han vet hvad tvifvel är, men det är ett sådant som bleker kindens rosor och jagar bort leendet från de friskaste läppar.

Samtalet fortgår och föres å prestens sida först med hån, sedan med en sträf och dock brinnande vältalighet. Om han skulle rifva ned de afgudar som hon dyrkar: intelligens, skön

konst och hvad de allt heta — om han skulle visa henne hela sjelfviskheten af det lif hon för, litenheten af alla de sträfvan- den, om hvilka hon tänker så högt — lumpenheten af äfven det ädlaste lif, som lefves utan Gud, om han skulle rycka undan den skönhetslöja som för henne döljer sannin- gen, så tror han, att han skulle förmå henne att sjunka ned på knä för den Gud som hon nu icke tror på . . . » Han stäcktes i sitt tal vid den fulla öppna blicken från ett par glänsande ögon.

»Gör det då!» utbrister Ellinor »Gif mig något att tro på, och det finnes ingenting, som är mig så dyrbart, att jag ej ville offra det.»

— — — — —
 Detta är uppslaget till berättelsen och det är icke blott förträffligt utfördt utan djupt och sannt tänkt. Det är ett grepp in i det innersta och djupaste af det nutida qvinnolifvet, som få, om ens någon, tänkande och varmhjertad qvinna, inom de bildade klasserna, de må för öfrigt innehafva hvilken ställning som helst, skola kunna undgå att känna igen.

Men utrymmet tillåter oss ej att drag för drag återgifva ut-vecklingen af det gifna uppslaget. Läsaren måste dessutom sjelf följa densamma. Huru Ellinor börjat grubbla och forska natt och dag, ty hon var en konsekvent natur och kunde ej utan svår strid och sjelfpröfning, ändra lifsåskådning; hur hon för- svarade Adrian mot systemens begabberi; ty sade hon, det fins storhet i ett lif och en personlighet sådan som hans, och det är svårare att verkligt förstå det stora än att gissla det; hur hon öppet förklarar, att hon intet högre skulle önska än att i det dagliga lifvet stå under inflytande af den ande, som be- själar honom — allt detta måste läsaren sjelf lära af förf:n. Slut- ligen måste man, i den mästerligt tecknade scenen på terras- sen nedanför diakonishuset, höra huru Adrian biktar för Ellinor sin kärlek, hur han bortvisar tanken på, att hon skulle lägga

bort sina vackra kläder för att ikläda sig en diakonnissas grofva dräkt samt hur han ber henne att intet frukta, ty af henne skall intet offer krävas, han skall bära för båda; men huru hon håller fast vid hans gamla grundsats att hvar och en måste kämpa sin egen strid, och gifver honom sin tro, men vill sjelf bära sin uppgift. Stannande midt för henne utbrister han då: »Jag har ljugit för dig; jag skall *icke* lätta din strid utan göra den tyngre, — jag skall, jag måste fordra af dig det oerhörda, derfor bäst att vi skiljas.» Han älskar hos henne just det, som måste bort; men bort *måste* det, hon *måste* blifva en annan, behålla henne i sin närhet, sådan hon nu är, det kan han icke.

»Så förändra mig om du kan», lyder Ellinors svar, »jag begär intet bättre». Han återtager: »Förlåt mig då om jag ej kan, ej får göra dig lycklig.»

Som sagdt, hela denna, ända i de minsta detaljer ypperliga framställning, måste man läsa i första hand, och vi tro att ingen skall läsa den utan att känna sig djupt gripen.

Värdet af det återstående af berättelsen torde vara mera tvifvel underkastadt. Man kan t. o. m. sätta ifråga huruvida förf:n ej bort sluta här, och lemna helt och hållet åt läsaren att lösa det uppställda problemet, då hon sjelf, i trots af det långa efterspelet icke mäktat göra det. Vi tillägga blott en anmärkning, den att förf:n i skildringen af Adrians plötsliga ånger och sjelfförbråelse vid Ellinors dödsbädd återigen brustit i djupare motivering. Det är nämligen omöjligt att inse huru svägerskans fråga: »har du nu gifvit henne den tro och kärleksom fattades henne?» skulle i ett ögonblick kunna med roten upprycka hans lifsåskådning och komma honom att ångra såsom ett brott det handlingssätt, som han nyss pålagt sig såsom den smärtsammaste men oafvisligaste pligt.

* * *

De, (för att begagna det nya populära ordet), *moderna* qvinnotyper vi i det föregående skärskådat, hafva sitt särskilda

intresse deruti, att de alla ega ett gemensamt grunddrag: *sanningskrafvet*. Detta att de för öfrigt mest olika naturer, stående på de mest olika lägen i lifvet, dock innerst sammanstämma i ett sådant, än omedvetet, än grubblande och sökande, än åter strängt fordrande kraf på sanning, kommer oss att deri se något mer, än blott dikt. Det är en »händelse som ser ut som en tanke», en dikt, som ter sig som verklighet. Kanske är också detta ett af de djupaste af alla de drag »ur lifvet», som förf:n här velat samla, ehuru det nästan förefaller som om det trängt sig fram, henne själf ovetande. Att detta drag är ädelt och vackert äro vi de sista att vilja förneka. Men allenastående, utan behörig motvigt af mildare element, lemnar det mycket att önska.

Det ligger också i den nämnda diktsamlingen, med alla dess stora förtjenster någonting — man har svårt att säga hvad — en brist, ett utelemnande, ett vacuum, som åtminstone hos qvinliga läsare lemnar en viss otillfredsställelse, midt i det nöje, eller den gripande spänning läsningen medför. Vi hafva trott oss finna förklaringen deruti att sanningskrafvet tagerså stort rum, att der blir för liten plats öfrig för kärleken och godheten. Kärleken får visserligen sin beskärda del, men förf:n tänker tydligen icke högt om dess makt. Hos den nyblifna statsrådinnan finnes kärleken i rikt mått och af renaste art, men har misstagit sig om person och måst uppgå i yrkande på sanning och motstånd mot lögn och flärd, utan att annat än för stunden förmå något öfver sitt föremål. Hos Arla gör han ännu värre missgrepp om personen, verkar otrohet mot sanningskänslan och leder till ren dårskap. Hos Hedvig åter dukar kärleken under för sanningskrafvet. Hos Ellinor tror man ett ögonblick att de två skola bli ett, men finner att man misstagit sig; och slutintrycket blir att Ellinor gift sig med Adrian, icke af innerlig personlig kärlek till honom, utan af en brin-

nande åtrå efter den sanning, som hon trodde honom besitta och vara i stånd att meddela henne.

I den tunga och qvalmiga berättelsen »*Dömd*» utgör kärleken hufvudmotivet; men *hvilken* kärlek! — en lidelse, som bränner i blodet utan att utgå från hjertat, som föraktar sig sjelf och från början bär inom sig fröet till leda och som likväl just ur medvetandet om sin förgänglighet suger sötma och vild berusning. Att förf:n låter denna lidelse, som icke är värd att bära det heliga namnet kärlek, skapa omkring sig idel blygd, förräderi och död är ett nytt bevis för hennes sanningskärlek, som man skattar högt, äfven då när man, med en berömd finsk granskare, är böjd att betvifla möjligheten att en man med nordiskt skaplynne *kan* falla så lågt under inflytande af en sådan lidelse.

En märklig skillnad gör förf:n i framställningen af den ovärdiga kärleken hos qvinnan och hos mannen. Hos den lidelsefulla ryskan skildras den så att säga utan pardon, i hela sin krassa råhet och sina olycksbringande verkningar. Doktorn i berättelsen »*Doktors hustru*» deremot, behandlas med mera öfverseende, ehuru hans så kallade kärlek är af alldeles samma natur, som den hvilken ryssinnan Sascha hyser för sin man. Ja, förf:n inlägger t. o. m. i slutet en antydning om att allt kan bli godt igen mellan doktorn och hans hustru. Men på hvilka grunder? Emedan mannen insett sin skuld, renat och helgat sin lidelse till kärlek? Nej, han har helt enkelt funnit behag i sin hustrus förändrade väsen, han börjar ånyo finna henne vacker, han erinrar sig de känslor hon ingaf honom i ungdomen, m. m.

Här återfinner man således bristen på djupare motive-ring, tillika med något af den gamla benägenheten att döma qvinnan efter en strängare måttstock än mannen, ifråga om kärlekens urartande.

Misstron till, eller likgiltigheten för den äkta kärlekens, den rena personliga hängifvenhetens betydelse, såsom en af stormakterna i människans lifshistoria, är ett genomgående drag i fru Edgrens bok. Vi framhålla nu detta drag, icke blott såsom en kanske öfvergående svaghet hos den begåfvade författarinnan utan såsom en skenbar motsvarighet till det, som utgör hennes styrka — det sanningskraf, som bildar grundtonen i hela hennes diktning.

Denna kärlek till sanningen på bekostnad af kärleken till människan är också grunddraget hos de bästa af de kvinnotyper hon hemtat ur lifvet.

Är nu detta verkligen ett drag ur lifvet?

Är det medvetna sanningskrafvet hos qvinnan oförenligt med förmågan att rätt innerligt, personligen, af hela sin själ älska, och gifva sig åt den hon älskar?

Och har för nutidens ädlare, mera begåfvade qvinnor sanningen högre betydelse än kärleken?

Dessa äro de spörsmål, som framgått ur vår lilla studie. Att de äro af stor betydelse skall ingen neka, och utan orsak hafva de nog ej här framträdt. Vid granskningen af andra diktares kvinnotyper torde vi få tillfälle att åter upptaga desamma.

Här må vi tacka fru Edgren, som framkallat spörjsmålen, uttala vår glädje öfver det myckna goda, sinnrika och träffande som hennes teckningar innehålla, samt tillönska henne — icke framgång, den har hon redan fått, utan *kraft att gå framåt* i ordets vackraste och ädlaste bemärkelse.

Esselde.

2. Bref från Kjöbenhavn.

September 1882.

Svend Trösts og Drachmans romantisk-realistiske digtning. Schandorph og det nationalliberale Parti. Kvindelige Forfattere. Et dansk Stykke. Strejftog bort fra Skjønliteraturen. Pædagogiske Diskussioner. Kvindesagen som Skolespørgsmaal. Islændernes Radikalisme.

Naar jeg skal gjøre dem Rede for det væsentligste af, hvad vort Bogmarked i Aar har bragt, frygter jeg for, det kan komme til at tage sig ud som Gjentakelser. De Navne, der dukke frem af Erindringens Taage, naar man i Tankerne gennemgaar Vinterens Læsning, ere i al Fald de selv samme, som jeg tidligere har haft at nævne for dem. Den, af vore hjemlige Forfattere, der i Aar staar bedst, er ubetinget *Drachman*. Han har haft det Lune at udgive et Bind Digte under Seudonymet Svend Tröst, men man har ikke været længe om at gjenkjende ham. »Gamle Guder og ny» udmærker sig ikke blot som alle Drachmans Digte ved sit skønne Sprog men indeholder ogsaa en virkelig Livsanskuelse, man dømme nu om denne, som man vil. I religiøs Henseende finder man den i de dugfriske »Morgen-Psalmer»; nærmest kan den gjen-gives ved de Ord:

»Ej Frelsen kommer ved en Psalmebog
Ved Mikroskopet kommer den ej heller; —
du har en Frelsens Kraft i *Hjærtets Sprog!*
Det er Tilegnelsen heraf det gælder».

I det udmærket dejlige Digt: »Det tabte Paradis» fortæller Digteren os, hvad der efter hans Mening er det eneste varige Baand mellem Ægtefæller. Mødige og trætte vende Adam og Eva hjem fra Arbejdet, de have mistet deres Ungdom og med den deres frejdige Haab og ubetingede Hengivelse. Da springer Barnet imod dem:

»Og Adam han slipper sin Skovl og sin Hakke
og Eva hun glemmer i Barnet sig selv

Til Hest sidder Barnet paa Faderens Nakke
 og klemmer sin Fod mod hans Brystmuskul Hvælv,
 Og Moderens Blik imod Rytteren ser, --
 hvor er det nu alt, som har kvæget og smertet?

vidt over Heden tre Mennesker ler,
 velsignet den Latter fra Hjærtet!»

Atter i »Vor Moders Saga» kommer Tanken om »Kvindens Kald».

»Lad Manden som Stormvind i Verden uddrage,
 der bliver for Kvinden en Vagtpost tilbage;
 den skal hun holde
 i Natten saa vild,
 Arne, du kolde,
 hun tænder din Ild;
 ej som en dödsofret, hvid Vestalinde,
 ikke som Seegfred, og ikke som Viv,
 men en Kvinde,
 der er *Moder* til Slægternes evige Liv.

Endelig udtaler Digteren i »Folkets Sange» sin Tro paa, at Tidens Usselhed skål finde sin Helbredelse i Urgrunden i »Folkets friske Kildevæld».

Mere problematisk er Drachmans romantiske Fortælling »Vandenes Datter». Den skildrer Gjæringen og Brydningen dels individuelt i en ung Mands Liv, dels socialt i en Tid fuld af religiøse Kampe, nemlig Overgangen fra den udlevede Katholicisme til Protestantismen, Sammenstødet mellem de »mæskede» Munke», der have vidst at gjøre sig hjemme paa Herregaarden og den udmagrede, huløjede Prædikant, der samler Fattigfolk om sig i Kroen; ogsaa Ridderen, der drager ud i Verden for at finde Sandheden, og hans Frue, der sidder hjemme paa Borgen med sine Helgenbilleder, med denne Madonna, som altid stiller sig mellem Mand og Viv; senere den unge Junker, der drages saa af sin Genie, af den Kvinde, der repræsenterer alt det ædleste og reneste i ham selv, saa af sin Attraa, af den mere verdslige og sanselige Kjærlighed.

Emnet er ypperlig valgt. Der er Poesi og historisk Kolorit i Skildringen af den gamle Herregaard, der ligger paa Grænsen mellem Land og Hav, og hvis Beboere, medens de have vidst at holde sig uafhængige af alle verdslige Overherrer, ikke have kunnet staa sig over for Kirkens mere smidige Indtrængen; og paa samme Tid staa dog de Mennesker, der optræde, ingenlunde vor egen Tid fjærn. Sandhedssøgeren, hvis Sjæl fortæres af Længsel efter noget stort, Junkeren, hvis Udskyld lidt efter lidt maa vige Pladsen for Bitterhed og Melankoli, Frøkenen, der var skabt til at leve frit og skjönt, men som halvt ved ydre Vold, halvt af indre Drift bliver ført ind i Forhold, som ere hende uværdige, alle disse og flere til ere i Grunden moderne Mennesker, som ved deres sande Menneskelighed vække vor Interesse. Hele Digtningen er en ejendommelig Blanding af Romantik og Realisme. Denne Dobbeltthed drager sig gjennem hele Bogen, kommer saaledes ogsaa frem i den ret storslaaede Slutningsscene. Vandenes Datter, der har levet som Borgfrue paa Slottet og virket til Velsignelse rundt om, bliver af Autoriteterne beskyldt for Hexeri, fordi hun ikke vil bøje sig ind under Kirken. Hun kalder da Elementerne til Hjælp og drager bort, medens det ser ud, som om de tilbageblevne skulde gaa under i Bølgerne. Den gamle Tjener, der har fulgt Begivenhederne fra først til sidst, begynder at ane, at der i hende har vist sig noget af en højere Natur, noget, der er større og sandere end Kirke og Øvrighed, men da han efterhaanden ser den gamle Tingenes Tilstand vende tilbage, beslutter han dog at holde sig til dem som til det sikre, til den Fugl, han har i Haanden. — At sammensmelte de to Elementer, det romantiske og det realistske, har Digteren dog ikke ret formaaet, og Bogen kommer derved til at lide dels af Uklarhed dels af en vis Lyst til en utidig Ræsonneren, Filosoferen, som man undertiden træffer hos Drachman, dels bliver den ogsaa paa sine Steder vel plat.

Og med hvor megen Interesse end Drachman omfatter sine kvindelige Figurer, saa er det dog vist, at han aldrig endnu har forstaaet træffende at skildre den finere Kvindelighed.

Schandorph har i den bindstærke Roman, »Thomas Fris», givet en Nutidsskildring. Den første Del, som omhandler Heltens Barndom i Landsbyen med Tilbehør af Præst, Skolelærer, Bønder, skildret med Schandorphs sædvanlige brede Humor, siden Skolelivet med Rektor og Kammerater, giver en ret interessant Fremstilling af den begavede Drengs Udviklingshistorie. Anden Del er taget lige ud af det Kjöbenhavnske Liv med dets Studenterverden, dets Aviskontorer, Grosserersaloner og dets Knepper. Det er især det nationalliberale Parti, Digteren her vil til Livs; han har maaske ogsaa ramt mere end en af dets ömme Sider, men Skildringen er for partisk til at gjøre Indtryk af Sandhed; og det kan ikke nægtes, at den Anke er berettiget, at Konsekvensen i Heltens Udvikling bliver ofret til bedste for Partiinteressen. Betegnende for Schandorph er det, at medens en Kjelland eller I. P. Jakobsen vilde have ladet sin Helt, hvis Stræben efter aandelig Frihed og Uafhængighed bliver knust af det herskende Partis Smaalighed og Egoisme, gaa fuldstændig til Grunde, lader Schandorph sin finde en Havn i Arbejdet for Folket som Bonde og eventuel Folkethingsmand. Schandorph er over Hovedet med alt sit Had til, hvad han betragter som falsk Idealisme, Mildheden selv i Sammenligning med yngre Realister. Gjellerup er saaledes i Aar i Digtsamlingen: »Rödtjörn» gaaet saa langt over Stregen, at saa vel de Banstraaler, han udslynger mod det gamle, som hans begejstrede Lovtaler over det ny næsten blive barnagtige, medens dog enkelte virkeligs mukke Digte vise, hvad han formaar.

Blandt vore kvindelige Forfattere har *Laura Kieler* altid udmærket sig ved Friskhed og Kvikhed. »Laurekas Korhoinen» har tillige den Fortjeneste, at behandle et interessant og ind-

viklet psykologisk Problem, nemlig Muligheden af, at en i Virkeligheden ædel Mand kan komme til at bære sig ad som en Bedrager paa Grund af, at Fantasien har taget en utilbørlig Overvægt. Uagtet en anden kvindelig Forfatter, der i Aar har debuteret under Pseudonymet Arne Wendt, öjensynlig staar den realistisk Skole langt nærmere, lide de imidlertid begge af den samme Fejl, den gamle kvindelige Skjödesynd, at deres Figurer ere enten for hvide eller for sorte til at gjøre Indtryk af, at de ere hentede fra Livet, eller saaledes som f. Ex. Magdalena Thoresens ere voxede ud af selvoplevede Glæder og Smerter, Ydmygelser og Sejre. Spørgsmaalet er naturligvis ikke, om de respektive Forfattere have digtet eller fotograferet Personerne, om de have komponeret eller refereret Begivenhederne, men om de forstaa at give os Kjöd af Menneskeslægtens eget Kjöd og Blod af dens Blod. At Vanskelighederne ere større for kvindelige Forfattere, maa indrømmes; kun faa kunne saaledes som George Sand kaste alle Hensyn til deres Kjön til Side og tumle sig i Verden Side om Side med Mændene. Allermindst falder dette let for de danske Kvinder, der bindes af tusinde Hensyn, skabt af de smaa Forhold, man her færdes i. Det er derfor ikke med Urette bleven sagt, at saaledes maatte netop en dansk Gabrielle blive, som hun skildres i »Gyngende Grund», et vakkert Stykke af *Edvard Brandes*, som agtes opført paa det Kgl. Theater til Vinter. Den unge Kone er gift med en ældre Mand, Etatsraad, fint dannet, hörende til de ledende Kredse, men i Bunden raa og intrigant. Hun elsker en Mand, der i Korthed kan betegnes med, at han er ideel Venstremand, som aabner hendes Tanke nye Baner, og som tilbyder hende, at han vil leve og dö med og for hende. Men hun vakler næppe et Öjeblik og i Steden for at skjule den Fristelse, hun har været i, for sin Mand sætter hun ogsaa sit Forhold til ham paa Spil ved aabent at tilstaa ham det hele, samtidig med

at hun lover at blive ham tro. *Dette Træk er maaske det mest ny i Stykket*, som forövrig indeholder adskillige gode Ting navnlig i Dialogen. Der er saadanne Ytringer, som, naar den gamle Kontorist forklarer den unge Redaktörs Uheld derved, at man ikke paa en Gang kan have alle gode Ting, ikke tillade sig den Luxus at sige sin Mening rent ud og tillige vente at gjøre Lykke i Verden. Eller som fölgende fortræffelige Definition: Et Hjem er det Sted, hvor man er mest sig selv. Stykkets svageste Side er den Mangel paa Sympathi, hvormed Repräsentanten for det gamle er skildret.

Skjønt jeg selvfølgelig endnu kunde nævne Dem adskillige mer eller mindre læseværdige Böger tilhørende Skjøn-litteraturen, vil jeg foretrække i al Korthed at omtale nogle Værker af meget tungere Natur, som imidlertid alle ere af fortrinlig Beskaffenhed. Der er Georg Brandes' »Lassalle» lige interessant i psykologisk som i historisk Henseende. Der er Edvard Brandes' »Fremmed Skuespilkunst», som i hvert Fald vidner om sin Forfatters store Interesse for og Kjærlighed til Theatret. Saa er der af historisk Literatur Troels Lunds let læselige kulturhistoriske Skildringer fra d. 16:e Aarhundrede, men især Birket Smiths ypperlige Biografi af Eleonora Christine Ulfeldt, som enhver Kvinde i Norden vilde have Interesse af at kjende. Et ganske ejendommeligt Værk er Feilbergs »Om Brugen af Sjælsevner», det er psykologiske Iagttagelser foretagne med Finhed og Dygtighed og fremstillede med digterisk Evne. Igjen af en anden Natur er den anonyme Bog: »Fra en Bedstemoder til en Moder». Det er mest praktiske Vink, men den aabenbarer dog ogsaa et fint psykologisk Blik paa det lille Barn. Her kunde jeg maaske ogsaa finde Lejlighed til at anbefale dem vort gode pædagogiske Tidsskrift: »Vor Ungdom», redigeret af H. Trier. I det hele synes det, som om der er vaagnet en Del Interesse ikke mindst blandt Kvinder i psykologisk-pædagogisk

Retning. Pædagogiske Spørgsmaal ere blevne debatterede med Iver i forskjellige Kredse i den forløbne Vinter, og da det tildels har været Pigeskolen, der har været paa Bane, have Kvinderne taget livlig Del i Diskussionen. Anledningen er givet ved en af Kommunelæge Hertel udgiven Bog, der giver sørgelige statistiske Oplysninger om den kvindelige Ungdoms Sundhedstilstand. Formentlig er det i Debatten bleven godtgjort, at Aarsagen langt fra væsentlig er at søge i Overbebyrdelse fra Skolens Side, snarere i Mangel paa Legemsbevægelse i frisk Luft, i altfor stor Hengivelse til selskabelige Adspredelser og for den fattige Klasses Vedkommende i daarlig Føde. Gymnastik og Huslighed, det er de to Lægemidler der fra hver sin Side foreslaas, medens det synes at have været magtpaaliggende for alle de Kvinder, der have udtalt sig, at godtgjøre, at det ikke er nødvendigt, som Lægerne gjerne ville, at forholde den unge Pige enhver aandelig Anstrengelse i Overgangsalderen (Alderen fra 11 til 16 Aar). Dette vilde jo ogsaa være en Sten, kastet lige i Vejen for det Arbejde paa at udvide den unge Kvindes aandelige Horisont, der nylig er begyndt med saa store Forhaabninger. I en Henseende vil der maaske komme til at staa en Kamp mellem Skolen og Hjemmet nemlig med Hensyn til Musikken, medens Haandarbejdet muligvis vil blive et Tvistens Æble mellem dem, der saa længe som muligt vil holde fast paa det gamle Kvindeligheds Ideal og dem, hvis Tanke helst iler forud for den praktiske Virkelighed.

Fra alle Sider erkjendes det, at Skolespørgsmaalet er af yderste Vigtighed for Kvindesagens Fremtid, men tillige, at det netop derfor ikke bør afgjøres uden efter omhyggelig Drøftelse. Et lille faktisk Fremskridt kan der noteres. Kvinderne have i Aar faaet Adgang til »Almindelig Forberedelsesexamen», men man har samtidig forvaret sig mod, at dette skulde give dem Adgang til de mest betydningsfulde af de

dermed följande Rettigheter saaledes som til at tage den saakaldte dansk juridiske Examen. I alle Fald venter man, at Forberedelsesexamenen vil virke regulerende paa Pige-skolerne og allerede herved vil meget være vundet.

Imidlertid kommer Budskabet om, at man paa Island har videt at sætte Kvindens kommunale Stemmeret igjennem. At dette her betragtes som en særdeles radikal Forholdsregel, viser bedst, at vort kjære Fædreland ikke hörer til Forposterne med Hensyn til Arbejdet for Kvindens Rettigheder. Hvor længe, Herre, ack hvor længe? kunne vi sukke med de taalmodige russiske Bønder.

K. F.

3. Nyare svensk dramatik.

»Räddad» af pseudonymen *Thyra*; svenskt original.

För något mera än ett år sedan, kort efter det striderna om Dockhemmet utkämpades, och då Hostrups *Eva* nyss gått öfver scenen, uttalades, vid en granskning af sistnämnda stycke, en undrande fråga: huru länge Sverige ännu skulle dröja att taga sin plats inom skrankorna och deltaga i fejden om våra äktenskapliga förhållanden just på den arena: den sceniska konstens, hvarest intrycken blifva starkast och åskådarnes medkänsla lifligast.

Nu har svaret kommit; med förbigående af ett eller annat mera efemärt alster, nämna vi då Strindbergs »Herr Bengts Hustru», hvilket skådespel, oaktadt dess historiska titel och omklädnad, egentligen blott är en skildring af förhållandet mellan man och hustru. »Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie ewig neu!» — Storslagen i anläggning, framstående i förtjenster som i fel, är Herr Bengts hustru ett verk som

ingalunda af pressen och af allmänheten emottagits och uppmärksamrats såsom det förtjenat. Ryktet förmäler, att en omarbetad upplaga är att förvänta, och i förhoppning att detta rykte blifver sanning, vilja vi uppskjuta granskningen af detta skådespel och stadna vid den nyaste anmärkningsvärda företeelsen på detta område, den s. k. interiören »Räddad.»

Styckets innehåll är i få ord följande: en ung man, nöjeslysten, svag, sjelfvisk, från barndomen bortskämd och öfvertygad om mannens rätt att inom äktenskapet vara »enom rådande och allom bjudande», är sedan fem år tillbaka gift med en ung qvinna, i hvars stelfrusna passivitet han finner idealet af »en hustru i sino prydn»; hon klagar aldrig, gråter aldrig *numera*, som det betecknande lyder, hon är lugn, tyst och beskedlig kanske något för mycket så, men lyckligtvis är svärmodern sedan någon tid i huset, och *hon* skall nog hjälpa allt tillrätta, ty »mamma» är för den unge äkta mannen det bästa som tänkas kan. Hon vet allt, förstår allt, ordnar allt »comme il faut», — och den unga hustrun tiger! Blott då fråga blifver att lemna makarnas enda barn, den lille Alf, i svärmoderns vård, brister hon ut med ett lidelsefullt *aldrig!* som högst obehagligt öfverraskar mannen; men en axelryckning hjälper honom förbi äfven denna sak.

Med anledning af en födelsedagsfest uppträda nu nästan samtidigt en barndomsvän till den unga fru Viola, en enkel landtman med helsningar från hembygden, och en gammal trofast farbror; stridskrafterna ordnas och konflikten låter icke vänta på sig. Mannen, som sorgglöst gnolande på en operettmelodi, med tänd cigarr och svängande promenadkäpp nyss lemnat det komfortabla hemmet, störtar in, blek och förstörd! Han är tjensteman i en bank, ett s. k. *lån* af honom tillgripet ur bankens kassa har blifvit upptäckt, dock ännu blott af en enda, hans närmaste förman och vän. Kan summan återbäras före morgondagen så nedtystas allt, —

hvarom ej väntar ransakning, fängelse, vanära! — Sonens förtviflan och ånger gälla brottet, moderns deremot blott skammen, vanhedern! Till hvad pris som helst måste denna undvikas, skenet räddas. Allt försökes, men vänner kunna ej hjälpa, det eleganta boet är obetaldt, alla hjälpkällor förgäfves anlitate, då slutligen den gamle farbrodern berättar, att han, med anledning af en förestående bortresa, till Viola skänkt en summa af 6,000 kronor — mera än som behöfves! Penningarne äro deponerade i hennes namn i en bank, den i hast utskrifna vexeln behöfver blott hennes underskrift, och den så oväntadt hulpne mannens hänryckning kan blott jemföras med hans föregående förtviflan. Viola inkallas att skriva under, — och nu bryter stormen lös. Hon vägrar! Nu ändtligen är hennes stund kommen, nu har vedergällningens timma slagit, och nu störtar öfver hennes läppar i hårda, bittra, förfärande ord hela den lidandes historia, det martyrium, som hennes äktenskap varit. Nu får den af skräck förstummade maken först lära känna sin hittills alltid så tystlättna, fromsinta, undergifna maka; förödmjukelser, ringaktning, otrohet, allt har hon uthärdat, men nu, nu ändtligen skall hon ej behöfva tåla längre. Dessa penningar skola hjälpa henne och hennes son till en oberoende tillvaro, nu blifver hon fri, ty en förbrytares hustru är icke bunden af några äktenskapslagar, och då fängelsets portar öppnas för mannen, upplåtes för henne frihetens dörr. — Nej, må han straffas, må han vanhedras, dessa penningar, hennes och sonens, skola icke köpa honom fri! —

Denna förfärande och pinsamma scen afbrytes af den inskyndande barnpigan, som kallar Viola till Alfs sjukbädd. Den lille har redan förut varit lidande, tillståndet förvärras och under kampen mot sjukdomen, snart mot döden, i rummet innanför, söker svärmodern öfvertala sonen att förfalska hustruns namnteckning — allt för att rädda namnet, skenet, hedern.

Men hvilken heder! nu äntligen faller täckelset från sonens ögon, och nu ser han både den ringaktade hustrun och den afgudade modern i deras rätta ljus, — men nu är ock allt slut. Gossen dör och halft vansinnig ilar Viola att med sitt döda barn i famnen öfvergifva det afskydda hemmet. Dock förbjuder henne lagen att lemna mannens hus utan hans tillstånd, och den obevekliga svärmodern sätter pennan i hennes hand: »Köp dig fri, skrif under eller stanna!» Hon skrifver och går ut i natten, följd af de gamla trogna barndomsvännerna. Modern aflägsnar sig äfven, »så fort sådant kan anses passande», förskjuten af sonen, som nu med afsky vänder sig ifrån henne, och i det sköflade hemmet står han qvar ensam men »räddad»!

Detta är i korthet innehållet, gripande, nästan ohyggligt, slutande i hopplöst mörker. Då täckelset faller, frågar man sig ovilkorligen: hvad blifver af dessa båda ännu unga, lifskraftiga varelser? Hur har förf. tänkt sig deras framtid, utvecklingen af deras öden, deras karakterer? — Hvarje antydan till svar saknas. Fordom slutades allt med bröllopsklockornas glada klang; numera står man inför en port, »som dånande slås igen», — men bakom denna dörr ligger ju alltid lifvet, framtiden, och der lif fins, der fins äfven hopp. Fordom voro problemerna vida enklare att lösa; missförstånd, andras illvilja och afund, olyckliga öden, — allt sådant som så lätt förklarades genom några i sinom tid sagda ord. Nu kallas vi att bevittna situationer och karakterer hvilka fordra ett helt studium att rätt förstås. Framställdes mannen fordom såsom den storsinnade, ädle och förlåtande och den unga makan nyckfull och tanklös, intagande naiv och hjälplös, så göres nu deremot mannen oftast alltför svag och obetydande, hustrun deremot för kraftig, nästan hård. Så ock här. Det är dock knappt möjligt att tvenne sådana naturer som Oskar och Viola kunnat lefva tillsammans under flera år, utan att taga intryck af hvar-

andra, och då hon är utan all jemförelse den kraftigaste, är det otroligt och onaturligt att hon i så lång tid skulle blott tiga och lida. Hvarför gör hon det? Visserligen antydes att hon försökt »både tårar och bråk och tråk» som mannen beskriver det, men en kvinna som Viola stadnar icke vid dylika medel. Att icke ens svärmodern, som dock betecknas som ett så skarpt hufvud, att icke ens hon skulle ana hvem hon har bredvid sig, är föga tänkbart. Och hustruns arbete i tysthet, hennes genom Bikupan förskaffade medel att sjelf bekosta barnets kläder, alla smådrag äro ämnade att visa den karakterstarka qvinnan. Men först i det ögonblick då allt beror på henne kastar hon slöjan och framträder i sin verkliga gestalt. Har hon rätt att då skoningslöst skjuta mannen ifrån sig, lemna honom hjälplös och förtviflad? Har hon förut gjort allt för att återföra och hjälpa honom? Troligen är det dock icke förf:s mening att försvara hennes uppförande. Viola säger ju sjelf att hon förlåter dem allt, blott icke att de gjort henne elak, och syftet vore då att visa det i grunden förderfliga och förderfvande i sådana äktenskapslagar som våra, visa hvart det för, detta system af egenmäktig sjelfviskhet å ena sidan, och blind underkastelse å den andra. Förf. har ställt sig på lagens grund, och man hör också hvad lagen fordrar, man förnimmer tydligt det vederstyggliga af dessa tvångsbud i det ömmaste, skäraste, finaste af alla förhållanden, det mellan äkta makar. Det är bra att sådant säges ut; det må vara obehagligt, motbjudande, styggt, men det är nyttigt att få tydligt inför sina ögon: »så är det». Men vi stå ju här inför ett konstverk och hafva rätt att få något med af det sköna, det goda, rätt att fordra att denna kärlek, som är lagens fullbordan, icke lemnas utom räkningen. Huru mycket eller litet Oskar och Viola älskat hvarandra, huru mycket som ännu, måhända doldt under askan, glimmar kvar af denna känsla, det få vi ej veta. I kärleken till barnet borde ma-

karna dock hafva mötts, och om det lefvande icke förmådde bringa dem tillsammans, borde dock till slut öfver det dödas stoft ett ömsesidigt: »förlåt!» hafva uttalats. Låt vara att hans skuld är så mycket större, felfri har dock hon icke varit och i sådana förkrosselsens stunder mäter man icke det ena mot det andra. Nu lemna vi dem båda oförsonade, förlorade, vilsefarande, den ena lika olycklig som den andra; men nu just, pröfvade och luttrade af sorg och olycka, hade de behöft hvarandra, nu kunde äfven, ehuru på annat sätt, »hennes stund» hafva varit kommen, och ett nytt lif begynts. Då hade öfverskriften blifvit sanning, då hade han verkligen haft rätt att utbrista i detta »Räddad!» som nu med en skärande ironi slutar hela stycket.

Om detta verkligen är ett förstlings-arbete, stå vi här inför en dramatisk förf. af föga vanlig begåfning. Det har blifvit sagdt, och med skäl, att första akten är för lång, och åtskilliga detaljer i densamma kunde ock saklöst försvinna; när karaktererna äro så starkt utpräglade, behöfva de icke belysas af en mängd smådrag, hvilka förekomma puerila och onödigt fördröja handlingen. I andra akten deremot gripes intresset genast och qvarhålles i ökad spänning genom alla dessa skakande uppträden. Teckningen är här gjord med säker, kraftig hand, utan vacklande eller osäkert sökande. Mörk och dyster är färgtonen och omedvetet men förgäfvets söker man efter en glimt af ljus och harmoni. Det lider dock intet tvifvel att förf. är mäktig att skapa äfven ljusare bilder, och därför motser man med längtan och de bästa förhoppningar ett nytt prof af samma förmåga. Efter den framgång »Räddad» nu rönt, kan förf. vara viss att varmt välkomnas af en redan på förhand välvillig och intresserad publik.

Om utförandet är i det hela icke annat än godt att säga. Herr Törnqvist gifver en god bild af den sorglöse egoisten, som så plötsligt ryckes ur sin sjelfbehagliga villa och han

har den stora förtjensten att aldrig öfverdrifva i de stora scenerna. Hvad beträffar fru Dorsch-Bosin — Viola — kan möjligen anmärkas att hon i första akten, då man ju antages komma midt in i familjens hvardagslif, är allt för stel och kall; det är knappt att undra på om mannen både fryser och gäspar i hennes sällskap. I den andra akten gifver hon dock ett nytt prof på sin ovanliga förmåga att rycka åskådaren med sig, och hennes spel är här af en gripande verkan. Minst lyckligt synes valet af fru Swartz som modern, hvilken framför allt och äfven till sin yttre apparition bör vara den ståtliga, imponerande damen. Fru Hvasser skulle måhända gjort det lättare att förstå huru det yttre glänsande skenet kunnat för sonen dölja bristen på både grundsatser och hjerta. Herr Thegerström fyller som vanligt väl sin plats som den genomhederlige gamle onkeln, och lyckas genom sitt nålstingskrig med fru Rektorskan åstadkomma en välbehöflig hvila från den tragiska spänningen.

Uppsättningen är enkel men vårdad, och gifver en god interiör från det samhällslager, hvarest handlingen blifvit förlagd.

Teatervän.

Tillägg.

Vi taga oss friheten att i en punkt framlägga en annan uppfattning än vår ärade medarbetare. Slutordet i Thyras stycke har för oss en dubbelmening, en ironisk och en djupt allvarlig. Det är ironiskt endast i förhållande till följderna af det begånga lagbrottet. Förbrytaren är *räddad* från det af lagen påbudna straffet, men endast genom att lida hårdare straff för en större, af lagen icke erkänd skuld. Å andra sidan är han just genom detta hårdare straff, som på en gång öppnar hans ögon för den egna skulden och för värdet af den kärlek han föraktat och dödat, i ordets djupaste inre mening

räddad. Antydningen häraf är möjligen för svag, men dock mästerligt fint gjord. *Det kan vara »för sent» att rädda lyckan, men aldrig att rädda människan.* Detta är för oss slutintrycket af stycket. Det märkliga ordets dubbelmening återgafs också i vår tanke förträffligt af skådespelaren.

Red.n.

Mönsterbladet innehåller ett antal små bårder för linnebroderi, m. m., hvilkas karakteristiska motiv äro hemtade från utsyningen på en dalkullas halsduk, utförd med svart silke på hvitt bomullstyg, med det kända ypperliga arbetssättet.

Tryckfel i föregående häfte:

Till vår ledsnad hafva i föregående häfte genom alltför mycken brådska vid korrekturläsningen insmugit sig flera störande tryckfel, särskildt i 1:sta artikeln, af hvilka de svåraste här nedan rättas:

Sid. 297: Den som vill göra sig mödan att *undvika* orsakerna till fattigdomen hos de ogifta *arbetsdugliga* o. s. v.; skall heta *undersöka* och *arbetsodugliga*.

Sid. 299, 9:de raden nedifrån står »standvärk», skall vara »torrvärk» — på sista raden på samma sida står svarat i st. f. svaret.

Sid. 305 står på 12:te raden uppfifrån *erhålla* i stället för *anhålla*.

Något längre ner på samma sida står: men framförallt *att* grundlidandet, bör vara *emedan* grundlidandet; på sidan 301, 13:de raden nedifrån står *funna* i st. f. *funna*; följande sida, 9:de raden nedifrån står *afsöndringar* i st. f. *afsöndringen*; sidan 304, 15:de raden uppfifrån står *färrätta* i st. f. *förrätta*; 305, 4:de raden uppfifrån: af nämnda, skall heta af de nämnda; midt på samma sida står »*tett*» i st. f. *en* af de mest sorgliga företeelser», längre ned *blifver* i st. f. *blifver*, och än längre ner: *tjenare* i st. f. *tjenarne*. Sid. 306, 3:dje raden nerifrån: Åtskilligt *voro*, läs *vore*, 307: *högåfvade* i st. f. *begåfvade*.

Små bårder från en dalkullas halsduk.

